

Purowski, Tomasz

Kubek odkryty na cmentarzysku w Ożumiechu, gmina Krzynowłoga Mała, na tle naczyń typu "ulwóweckiego"

Światowit 2 (43)/Fasc.B, 210-220

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KUBEK ODKRYTY NA CMENTARZYSKU W OŻUMIECHU, GM. KRZYNOWŁOGA MAŁA, NA TLE NACZYŃ TYPU „ULWÓWECIEGIEGO”

1. Wstęp

Cmentarzysko ciałopalne w Ożumiechu, gm. Krzynowłoga Mała, woj. mazowieckie położone jest na niewielkim wzniesieniu, tuż przy zabudowaniach gospodarczych należących do Modesta Majewskiego (Fig. 1.1). Stanowisko to znane jest w literaturze przedmiotu już od dawna (OSTASZEWSKI 1934: 55; 1935: fig. 6), ale dopiero w 1963 roku zostały na nim przeprowadzone pierwsze badania wykopaliskowe. Pracami kierował mgr J. Miśkiewicz z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Na obszarze ponad 4 arów odkrył on 36 grobów kultury łużyckiej zawierających fragmenty prawie 390 naczyń. Na ich podstawie ocenił wiek przebadanej części cmentarzyska na III i IV okres epoki brązu (MIŚKIEWICZ 1973).

Kolejne prace na terenie nekropoli podjął w latach 1980, 1982-1984 mgr J. Korsak – ówczesny Konserwator Zabytków Archeologicznych w Ostrołęce. W sumie odsłonił on na obszarze prawie 4 arów 23 groby i jeden obiekt określony jako „stos/palenisko” (KORSAK 1982; idem 1984; idem 1985). Odkryte artefakty (głównie ceramika) trafiły do magazynów muzeów w Ostrołęce i Przasnyszu.

W 1997 roku wypożyczyłem do opracowania zabytki wydobyte przez J. Korsaka w latach 1983-1984. Materiały z pierwszego sezonu badań stały się głównym źródłem do napisania mojej pracy magisterskiej (PUROWSKI 1999), zaś z drugiego do wykonania zadania planowego na rok 1999 w Zakładzie Archeologii Mazowsza i Podlasia IAE PAN w Warszawie. Analiza dostępnych zabytków wykazała, że są one najbardziej charakterystyczne dla grupy północnomazowieckiej mazowieckiej kultury łużyckiej¹ od końca III po V okres epoki brązu włącznie.

2. Opis zabytku

W sezonie 1983 w grobie nr VI/83 odkryto kubek cechujący się lejkowatą szyjką, ostro załamany

brzuścem, podciętą strefą przydenną i wyodrębnionym, płaskim od zewnątrz, a wypukłym w środku dnem. W miejscu przejścia brzuśca w szyjkę naczynia zachował się nieduży fragment ucha umocowanego na owalny czop. Omawiany okaz jest ornamentowany u nasady szyjki poziomo rytą bruzdą, a na górnej części brzuśca skośnymi na prawo żłobkami. Ścianki zewnętrzne mają kolor czarno – szaro – ceglasty i są wyświecane. Średnica dna kubka wynosi 5,8 cm, zaś brzuśca 13,5 cm (Fig. 1.2).

Podobne egzemplarze znane są z Ożumiecha z badań J. Miśkiewicza (1973: pl. I:f, IV:n, IX:i, X:d, XII:d), jednak żadne z nich nie przypomina tak mocno naczyń typu „ulwóweckiego”, jak opisany wyżej okaz.

3. Analiza typologiczna

Powinienem w tym miejscu wyjaśnić co rozumiem pod pojęciem „naczyni typu »ulwóweckiego«”. Zanim to jednak nastąpi, pokrótce przedstawię historię używania tego terminu. Otóż nazwa omawianego typu naczyń wywodzi się od zbadanego przed II wojną światową cmentarzyska w Ulwówku (dziś Wilchowe, raj. Sokal), gdzie znaleziono kilka egzemplarzy określonych przez T. Sulimirskiego (1931: 109-112, 161) jako pucharki (Fig. 1.3-4). Według opisu podanego przez badacza są one „niewielkie (...) z wydętym brzuścem, ornamentowane na górnej części skośnymi żłobkami (...)”. Górna część ostro załamana z brzuścem i uformowana cylindrycznie, na niej umieszczone małe taśmowe uszko” (SULIMIRSKI 1931: 161). Odkrywane w późniejszym czasie okazy przypominające je formą zwykło nazywać się „pucharkami typu »ulwóweckiego«” (GŁOSIK 1957: 706). Niestety nie dość precyzyjna definicja sformułowana przez T. Sulimirskiego spowodowała, że badacze określali „pucharkami »ulwóweckimi«” naczynia znacznie się od siebie różniące. Jako pierwszy próbował je podzielić J. Głosik, który opracowując materiał ceramiczny z Topornicy wyróżnił dwie odmiany pucharków biorąc za podstawowe kryterium ukształtowanie ich brzuśców (nie- lub wyodrębnione) (GŁOSIK 1958: 194-195).

¹ W pełni zgadzam się z poglądem J. Dąbrowskiego (1980), że na tzw. kulturę łużycką składa się kilka kultur archeologicznych,

dlatego też używam w niniejszej pracy podziału zaproponowanego przez wspomnianego badacza.

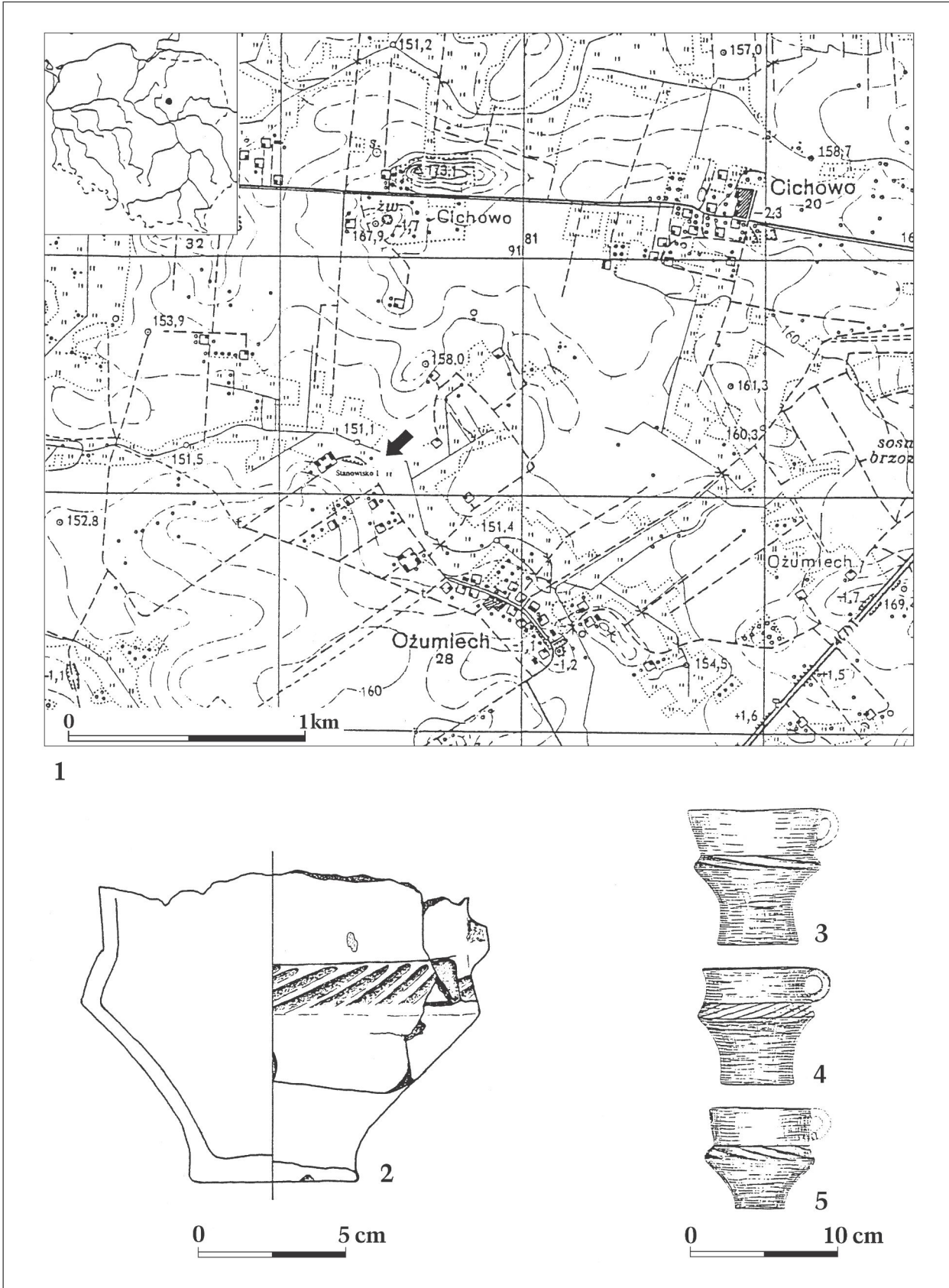

Fig. 1. 1. Położenie cmentarzyska w Ożumiechu, gm. Krzynowłoga mała, woj. mazowieckie. 2. Kubek odkryty w Ożumiechu gm. Krzynowłoga mała, woj. mazowieckie. 3-5. Naczynia odkryte w Wilchowie, raj. Sokal (Sulimirski 1931: pl. 28: 1,4,7).

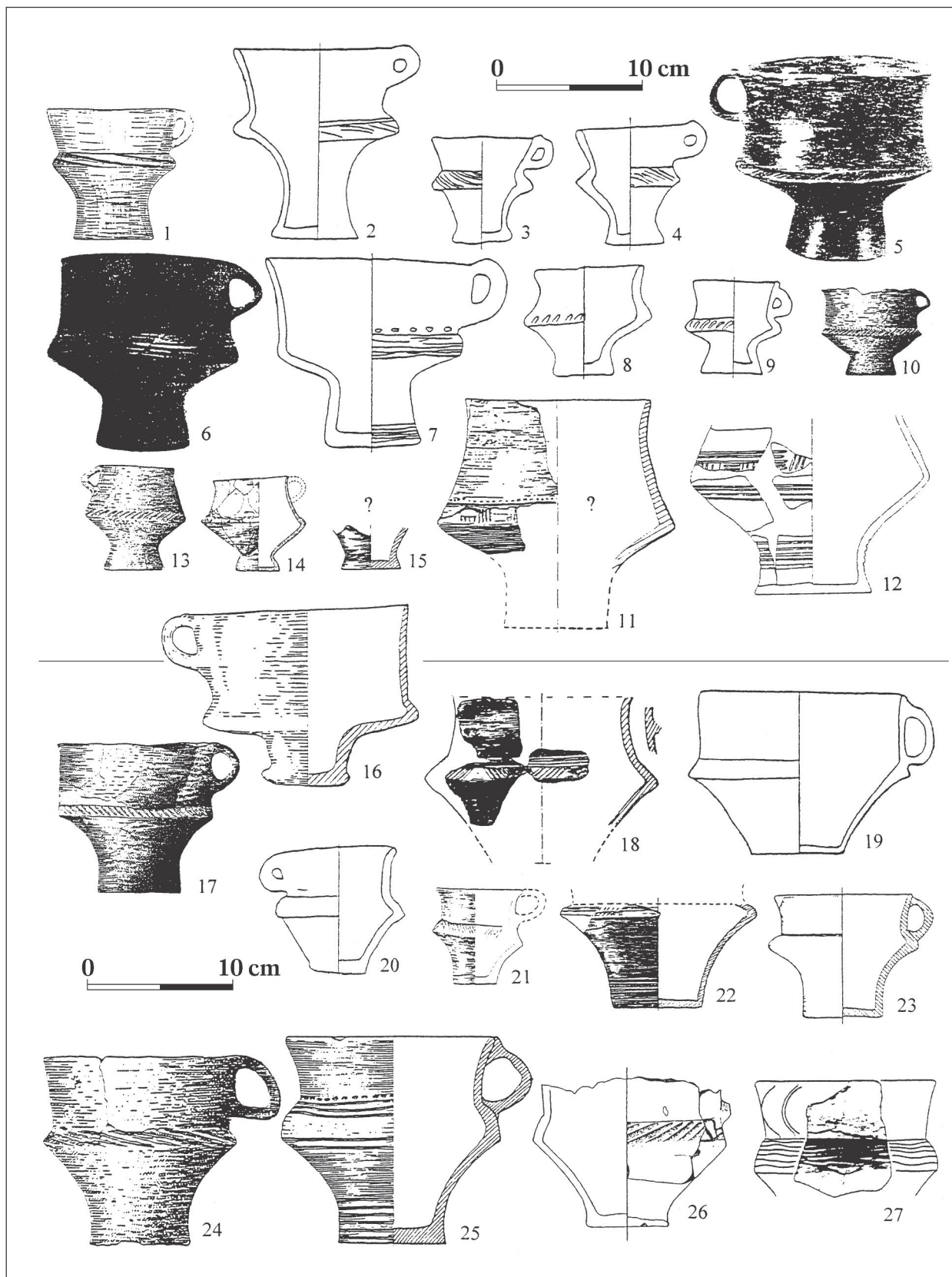

Fig. 2. Pucharki (1-15), kubek/pucharek(16) i kubki (17-27) typu „ulwóweckiego”.

1 – Wilchowe, 2-4, 7-8 – Tjagliw, 5-6, 11, 15, 21 – Strzyżów, 9, 20 – Rowancy, 10, 13, 17, 24 – Topornica, 12 – Pysznicza, 14 – Siedliszcze, 16 – Radom-Wośniki, 18 – Szwarocin, 19 – Drohiczyn, 22 – Kamionka Nadbużna, 23 – Maciejowice, 25, 27 – Trzciniec, 26 – Ożumiech.

Przełomowy głos w dyskusji dotyczącej problematyki naczyń typu „ulwóweckiego” zabrała jednak T. Węgrzynowicz. Zwróciła ona bowiem uwagę na fakt, że egzemplarze znajdujące na terenie wschodniego Mazowsza i Podlasia trudno określać mianem pucharków, toteż zaproponowała zmianę nazewnictwa następująco to argumentując: „zastąpienie tradycyjnej nazwy »pucharek« określeniem »kubek« wydaje się uzasadnione wobec braku wyodrębnionej pustej lub pełnej nóżki, stanowiącej cechą innych pucharków, zarówno łużyckich, jak i trzcinięckich. Proporcje i zasadnicze cechy formalne tych naczyń są przy tym analogiczne jak innych, słabiej profilowanych kubków” (WĘGRZYNOWICZ 1973: n. 105). W cytowanej pracy autorka podała również definicję kubków „ulwóweckich”, w jej odczuciu charakteryzujących się „cylindryczną, częścię lejkowatą szyjką, ostrym załomem brzuśca i wybitnym podcięciem jego dolnej partii” (WĘGRZYNOWICZ 1973: 38). Trzeba jednak zauważyć, że T. Węgrzynowicz nie wykazała konsekwencji w stosowaniu zaproponowanej terminologii, bowiem nie wszystkie kubki zaliczone przez nią do omawianego typu posiadają wymienione cechy (mam tu na myśli zwłaszcza ostry załom brzuśca) (WĘGRZYNOWICZ 1973: 38, pl. I:5,7,36, fig. 26:1). Mimo to oddzielenie kubków od pucharków stało się milowym krokiem w problematyce ceramiki typu „ulwóweckiego”. Niestety część badaczy wyraźnie go nie dostrzegła i w dalszym ciągu stosuje nazwę „pucharek” w odniesieniu do naczyń, które ewidentnie nimi nie są (GARDAWSKI 1979: 53-54; MISIEWICZ 1985: 20; DĄBROWSKI 1997: 27, 30, 94). W moim odczuciu do tej grupy naczyniowej można włączyć te okazy, których dolna część składa się z dwóch ściętych stożków stykających się węższymi podstawami. Kubkami nazywać zaś trzeba przeważnie smuklejsze od nich naczynia, których dolna strefa składa się z walca i ściętego stożka lub tylko z tego drugiego. Wspólnym mianownikiem obu grup naczyń jest ostry załom brzuśca, podcięcie nóżki i obecność ucha (cecha ta m.in. odróżnia pucharki „ulwóweckie” od „uradzkich”). Trzeba też podkreślić, że mają one przeważnie bogato ornamentowane brzuśce, miejsce nasady szyjki, a czasem także nóżkę i ucho.

W myśl zaproponowanej definicji do pucharków typu „ulwóweckiego” zaliczyłem okazy odkryte na stanowiskach w następujących miejscowościach: Pysznica, Rowancy, Siedliszcze, Strzyżów (stan. II i prawdopodobnie również stan. D), Tjagłiw, Topornica, i Wilchowe, zaś do kubków w miejscowościach: Drohiczyn, Kamionka Nadbużna, Maciejowice, Ożumiech, Rowancy, Strzyżów (stan. II), Szwarocin, Topornica oraz Trzcinięc (tabela 1). Egzemplarz pochodzący z Radomia – Wośnik reprezentuje formę pośrednią. Mimo iż jego górna część bardzo przypomina pucharki, to jednak wyodrębniona, lejkowata nóżka nie pozwala go do nich zaliczyć. Dodać trzeba, że w tabeli 1 wzięłem pod uwagę w miarę dobrze zachowane naczynia przedstawione przez autorów publikacji rysunkowo lub na zdjęciu. Nie umieściłem w niej okazów

znanych tylko ze skromnego opisu, które odkryto w Warszawie–Targówku (WĘGRZYNOWICZ 1962: 108-109), Siedliszczach (DĄBROWSKI 1969: 85), Topornicy (GŁOSIK 1958: 160, 178, 184; MISIEWICZ 1985: 11, 16, 17) i Strzyżowie (DĄBROWSKI 1962: 13). Nie opisałem również odkrytych w Strzyżowie (stan. I) egzemplarzy zachowanych w niewielkich fragmentach, a które podejrzewa się o przynależność do omawianych typów naczyń (DĄBROWSKI 1962: 20, pl. III:9, V:6). Wreszcie świadomie wykluczyłem z grona kubków „ulwóweckich” niektóre okazy odkryte w Ołtarzach – Gołaczach (WĘGRZYNOWICZ 1972:161, fig.5:u, 10:i; MICHALSKI 1975: pl. I:14), Topornicy (MISIEWICZ 1985: pl. II:4), Bąkowie Dolnym (GŁOSIK 1957: fig. 295:5), Kamionce Nadbużnej (HILD-WĘGRZYNOWICZ 1959-60: pl. I:2,4,8; WĘGRZYNOWICZ 1973: pl. I:5,7,36) i w cytowanym już Ożumiechu. Reprezentują one bardzo podobną formę, ale poprzez cechy drugorzędne (głównie słabe podcięcie nóżki i łagodny załom brzuśca) odbiegają od okazów klasycznych. Zaznaczyć jednak muszę, iż podawane we wszystkich definicjach subiektywne pojęcie „wybitne podcięcie dolnej partii naczynia” może być różnie interpretowane co stwarza możliwość popełnienia błędu w zaklasyfikowaniu niektórych egzemplarzy. Dlatego też nie wykluczam, że część kubków, których nie uwzględniłem może być przez innych badaczy traktowana jako okazy typu „ulwóweckiego”.

Naczynia zaliczone przeze mnie do typu „ulwóweckiego” (Fig. 2) różnią się od siebie wielkością, proporcjami, ukształtowaniem szyjki, umiejscowieniem ucha oraz ornamentyką. Bardziej zróżnicowane są pucharki, wśród których znajdują się okazy smukłe (Fig. 2.1-4) i bardziej przysadziste (Fig. 2.5-14), z szyjką lejkowatą (Fig. 2.1-4, 7-9), cylindryczną (Fig. 2.6, 10), stożkową (Fig. 2.11-14) lub wygiętą łukowato (Fig. 2.5), krawędziami wylewu prostymi lub wywiniętymi na zewnątrz (Fig. 2.10-11, 13-14), uchem umiejscowionym na szyjce (Fig. 2.9) albo łączącym krawędź wylewu z szyjką. Pucharki są najczęściej zdobione skośnymi żłobkami (Fig. 2.1-5, 8-9, 13), czasem nawet w kombinacji z poziomym rzędem dołków (Fig. 2.10). Rzadziej ornament stanowią żłobki poziome (Fig. 2.6), kombinacje żłobków poziomych z dołkami (Fig. 2.7), żłobków poziomych z pionowymi (Fig. 2.12), grup żłobków pionowych z poziomą bruzdą i dołkami (Fig. 2.11) oraz grup żłobków skośnych z dołkami (Fig. 2.14).

Kubki typu „ulwóweckiego” są z reguły smukłe (wyjątek stanowi okaz z Drohiczyzna – Fig. 2.19), mają szyjkę lejkowatą lub cylindryczną, krawędzie proste albo wychylone na zewnątrz (Fig. 2.17, 20, 21) i ucho łączące szyjkę z brzuścem (Fig. 2.19, 23, 25) lub szyjkę z krawędzią wylewu (Fig. 1.4; 2.17, 20, 24). Najczęściej zdobione są skośnymi żłobkami (Fig. 1.4; 2.17, 24, 26) lub w układzie grup naprzemienskośnych kresk ze żłobkami poziomymi (Fig. 2.18, 21, 22). Rzadziej występuje ornament żłobków poziomych (Fig. 2.27), złożony

z poziomych kresiek i rzędu dołków (Fig. 2.25) czy też tylko z poziomej bruzdy (Fig. 2.23). Niektóre kubki pozabawione są ornamentu (Fig. 2.19-20). Należy również zwrócić uwagę, że egzemplarz z Topornicy nie ma wyodrębnionego brzuśca (Fig. 2.17).

Okaz z Ożumiecha (Fig. 2.26) poprzez lejkowatą szyjkę i wypukłą górną część brzuśca jest najbardziej podobny do kubków z Trzcianca (Fig. 2.25, 27). Słabiej podcięta strefa przydenna zbliża go do egzemplarzy odkrytych w Szwarocinie (Fig. 2.18), Rowancy (Fig. 2.20) i Drohiczyń (Fig. 2.19). Wyodrębnioną nóżkę ma oprócz niego tylko okaz z Radomia-Wośnik (Fig. 2.16).

Kiedy nanieś się na mapę wymienione miejscowości widać, że zsumowane w kubku z Ożumiecha cechy mikromorfologiczne spotykane są na szerokim obszarze (Fig. 3.1). Przedstawienie kartograficzne wszystkich stanowisk, na których znaleziono naczynia typu „ulwóweckiego” jest jednak znacznie ważniejsze z innego powodu. Dowodzi ono, że oddzielenie od siebie pucharów i kubków ma nie tylko znaczenie w poprawnym klasyfikowaniu ceramiki. Okazuje się bowiem, że pucharki odkryto, jak do tej pory, głównie na obszarze zajmowanym przez tzw. grupę ulwówecką mazowieckiej kultury łużyckiej. Poza jej zasięgiem znaleziono tylko jeden klasyczny egzemplarz (Pysznicza) oraz jeden reprezentujący formę pośrednią pomiędzy pucharzami i kubkami (Radom-Wośniki). Kubki zaś spotykane są nie tylko na obszarze zajęтым przez ludność grupy ulwóweckiej, ale także na stanowiskach mazowieckich i podlaskich (Fig. 3.1).

4. Analiza chronologiczna

Naczynia typu „ulwóweckiego” są przez badaczy umieszczane w czasie pomiędzy środkowym a późnym okresem epoki brązu. Jeśli chodzi o kubki to najwcześniej, bo już na III okres epoki brązu, datował je A. Gardawski (1954: fig. XLI-XLII; 1979: 53-54). Za wczesne, z końca III i (lub) początków IV okresu, uznano też okazy z Kamionki Nadbużnej (DĄBROWSKI 1972: 45-46, 143) i Szwarocina (UZAROWICZOWA 1962: 384). Według części archeologów datowanie kubków „ulwóweckich” na środkowy okres epoki brązu jest bezpodstawne, ponieważ wszystkie rzekomo najwcześniejsze okazy odkryto na stanowiskach osadniczych, których czas użytkowania nie ograniczał się wyłącznie do III okresu, a kontekst znalezienia nie pozwala na jednoznaczne umieszczenie ich w tym właśnie odcinku czasu (GEDL 1962: 35; WĘGRZYNOWICZ 1973: 59). T. Węgrzynowicz przyjęła więc, że kubki „pojawiły się w IV okresie i zapewne istniały nadal w V” (WĘGRZYNOWICZ 1973: 59, fig. 19). Pogląd ten poparł ostatnio między innymi J. Dąbrowski (1997: 27).

Pucharki odkryte w Topornicy i Wilchowie są datowane na IV okres epoki brązu (GŁOSIK 1958: 201; DĄBROWSKI 1972: 45). Egzemplarze z Siedliszczy i Pyszniczy jako „typologicznie późne” zostały przez J. Dąbrowskiego zaliczone do II fazy rozwojowej wschodnich grup kultury łużyckiej, przypadającej na 2 połowę IV i V okres epoki brązu (DĄBROWSKI 1972: 45, 151; idem 1982: 267; idem 1989: 429). Naczynia znane z Tjagłiw i Rowancy określono, podobnie jak obie nekropole, na IV okres epoki brązu (ПАВЛИВ 1987: 389; idem 1991: 314).

Jeśli chodzi o egzemplarz z Ożumiecha to znaleziono go w grobie zbiorowym nr VI/83 razem z 6 naczyniami dwustożkowymi, 5 kubkami i dzbankami, 2-3 misami, jednym naczyniem o nieznanym kształcie, które zaginęło oraz 2 krzemieniami (Fig. 3.2-4; 4). Inwentarz tego grobu wyróżnia się na tle innych obiektów z omawianego cmentarzyska nie tylko obecnością kubka typu „ulwóweckiego”, ale również jedynym ornamentowanym naczyniem dwustożkowym, kubkiem o zdobionym uchu, rzadko spotykaną misą esowatą, misą głęboką oraz fragmentami naczyń (być może również misy?) zdobionego ornamentem palcowym. Niektóre formy i ornamentyka posiadają na najbliższym obszarze dość dobrze datujące analogie. Zdobienie skośnymi żłobkami, powszechnie spotykane w Polsce środkowej i na Mazowszu północnym, uważane jest za cechę wczesną przypadającą na III-IV okres epoki brązu (DĄBROWSKI 1997: 84-85). Ostro załamane niskie kubki ornamentowane żłobkami odkryto w Kraszewie (MIŚKIEWICZ 1968: fig. 14-15). Formę tę również uznaje się za wczesną (DĄBROWSKI 1997: 25). Podobnie datowane są dzbanki o krótkiej szyjce i zaokrąglonym brzuścu oraz esowate misy (DĄBROWSKI 1997: 25, 36). Wszystko to przemawia za datowaniem grobu VI/83, a co za tym idzie także kubka typu „ulwóweckiego”, na IV okres epoki brązu.

5. Zakończenie

Jak wykazała analiza naczyń typu „ulwóweckiego” znajdowane są na stanowiskach wschodnich grup kultury łużyckiej, przy czym pucharki niemal wyłącznie na cmentarzyskach i osadach grupy ulwóweckiej. Dziś przyjmuje się już powszechnie, że apogeum ich występowania przypada na IV okres epoki brązu, a zanik na okres następnym.

Kubek z Ożumiecha został odkryty w grobie o bardzo urozmaiconym inwentarzu, który można datować na młodszy okres epoki brązu. Poprzez wyodrębnione dno i trochę słabiej podcięta strefę przydenną reprezentuje on formę nieco zdegradowaną. Niemniej jednak nie ulega żadnej wątpliwości, że jest silnie związany i stanowi jedną całość z kubkami i pucharzami typu „ulwóweckiego” znajdującymi na terenach rozpostartych wzdłuż dorzecza Bugu, Wieprza i środkowej Wisły.

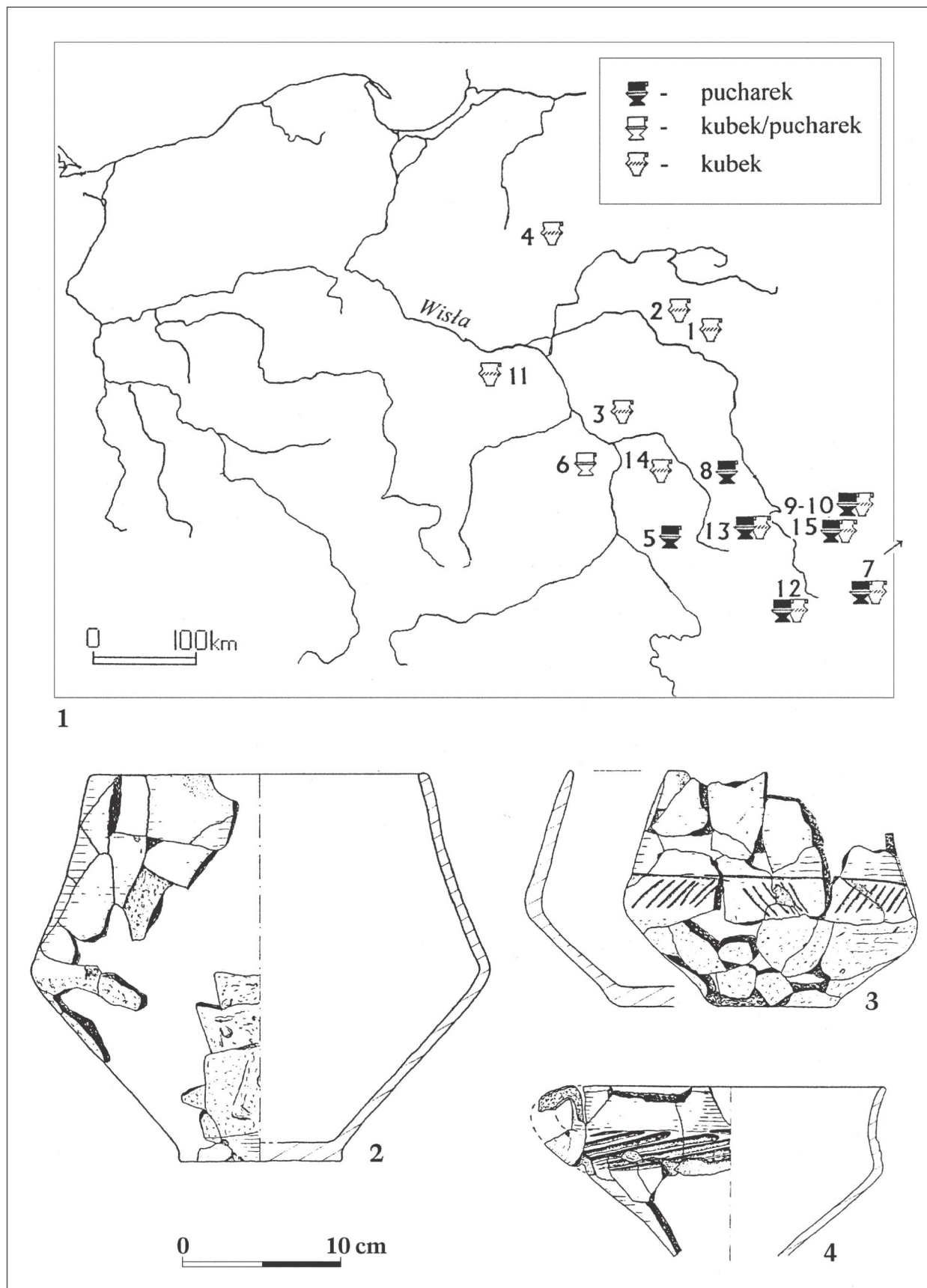

Fig. 3. 1. Mapa rozmieszczenia naczyń typu „ulwowieckiego”. Numery na mapie odpowiadają numerom z tabeli 1.
2-4. Naczynia odkryte w grobie nr VI/83 w Ożumiechu, gm. Krzynowłoga mała, woj. Mazowieckie.

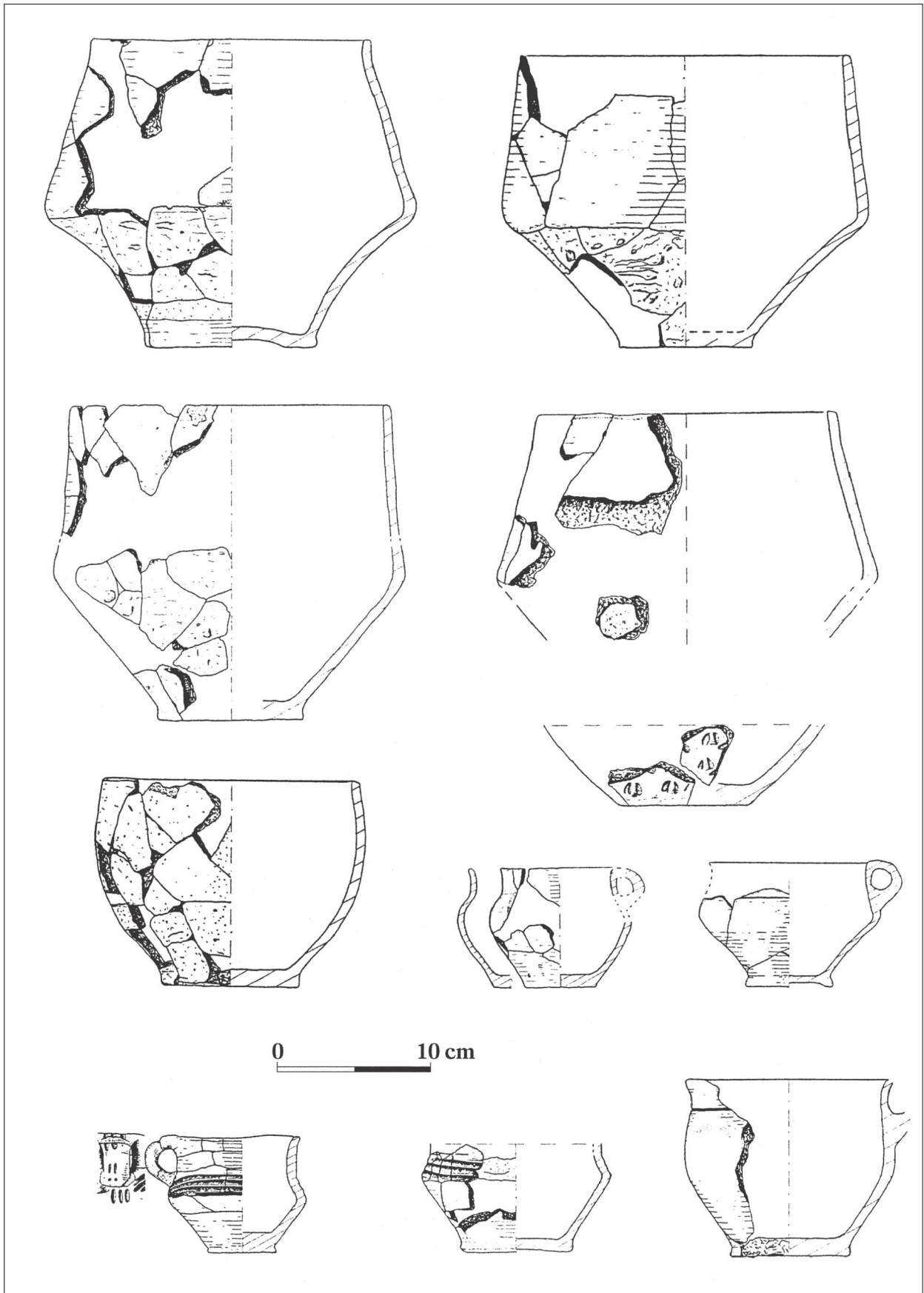

Fig. 4. Naczynia odkryte w grobie nr VI/83 w Ozumiechu, gm. Krzynowłoga mała, woj. Mazowieckie.

MUG FOUND AT THE CEMETERY IN OŻUMIECH NEAR KRZYWONOGA MAŁA
VERSUS VESSELS OF THE "ULWÓWEK" TYPE

SUMMARY

The cemetery in Ożumiech (near Krzywonoga Mała in Mazovia administrative district) is situated on a small hill, next to Modest Majewski's property (Fig. 1.1). The first excavations were conducted there in 1963 by J. Miśkiewicz (MIŚKIEWICZ 1973). According to his conclusions the examined part of the cemetery was used between the periods III and IV of the Bronze Age by the people of the so called Łużyce Culture.

In 1980 and 1982 to 1984 the works were led by J. Korsak. The artefacts were stored in the magazines of the museums in Ostrołęka and Przasnysz. In 1997 I borrowed the materials excavated between 1983 and 1984. The analysis of the pottery showed that the explored graves date from the end of the period III to the period V of the Bronze Age.

In the season 1983 in the grave VI/83 a mug resembling in its shape vessels of the Ulwówek type was found (Fig. 1.2). The type was named after the cemetery in Ulwówek (today: Wilchowe) examined before the II WW. Several objects described by T. Sulimierski as goblets (Fig. 1.3-5) were found there. Vessels found later but similar in form were described as Ulwówek goblets. In 1973 T. Węgrzynowicz observed that the objects discovered in east Mazovia and Podlasie are in fact mugs not goblets because they lack distinct stems (full or hollow).

To the best of my knowledge, into the category of goblets fall only those objects whose lower parts consist of two truncated cones joined together with smaller bases. A mug is usually a slenderer vessel whose lower part consists of a cylinder and a truncated cone or of only the latter. According to the proposed definition I classified objects from 15 sites (Table 1; Fig. 2) as vessels of the Ulwówek type. Distinguishing mugs from goblets is important not only for the purpose of classification. After marking the sites on a map one can see that goblets have been found mainly on the territory of the so called Ulwówek group, whereas mugs are also present at the sites in Mazovia and Podlasie (Fig. 3.1).

Scholars usually date vessels of the Ulwówek type to somewhere in between the middle and the late period of the Bronze Age. The mug from Ożumiech was found in the grave number VI/83 with the equipment (Fig. 3.2-4; 4) that can be dated to the period IV of the Bronze Age.

According to the analysis the mug from Ożumiech in its form and time of deposition resembles vessels of the Ulwówek type. Although it represents a degradative form, beyond all doubt it is closely related to mugs and goblets of the Ulwówek type which were found in the river basins of Bug, Wieprz and middle Vistula.

Literatura

CZOPEK S.

- 1989 *Cmentarzysko grupy tarnobrzeskiej w Pyszniczy, woj. tarnobrzeskie na tle innych stanowisk sepulkralnych tej kultury*, in: Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej, materiały z konferencji 14-15 listopada 1986 w Rzeszowie, Rzeszów, p. 407-428.

DĄBROWSKI J.

- 1962 *Materiały ze Strzyżowa, pow. Hrubieszów, a niektóre powiązania ziem Polski wschodniej i Ukrainy w późnej epoce brązu*, *MatStar* 8, p. 7-57.
- 1969 *Badania stanowisk kultury łużyckiej w powiecie Chełm Lubelski w 1967 roku*, *Sprawa* 21, p. 85-89
- 1972 *Powiązania ziem polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk
- 1980 *Przydatność ceramiki łużyckiej dla podziałów kulturowych*, in: Zróżnicowanie wewnętrzne kultury łużyckiej, Kraków, p. 35-55.
- 1982 *Kultura łużycka na Lubelszczyźnie*, in: Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z Południem, Kraków-Przemyśl, p. 261-268.
- 1989 głos zabrany w dyskusji na konferencji poświęconej grupie tarnobrzeskiej, in: Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej, materiały z konferencji 14-15 listopada 1986 w Rzeszowie, Rzeszów, p. 429.
- 1997 *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok.

- GARDAWSKI A.
 1954 *Wyniki prac wykopaliskowych przeprowadzonych w 1952 roku w miejscowości Trzciniec pow. Puławy*, Wiadomości Arch. 20, p. 367-396.
 1979 *Grupa środkowopolska*, in: Prahistoria Ziemi Polskich, vol. IV, p. 53-60.
- GEDL M.
 1962 *Szkieletowy obrządek pogrzebowy w kulturze łужицkiej*, Kraków.
- GŁOSIK J.
 1957 *Z problematyki kultury łужицkiej na wschód od środkowej Wisły*, ARozh 9, p. 698-711.
 1957a *Pucharek kultury łужицkiej z miejsc. Strzyżów, pow. Hrubieszów*, Wiadomości Arch. 24, p. 152.
- HILD-WĘGRZYNOWICZ T.
 1959-60 *Sprawozdanie z badań w 1957 r. osadnictwa łужицкого w miejscowości Kamionka Nadbużna pow. Ostrów Mazowiecka*, Wiadomości Arch. 24, p. 9-17.
- KIETLIŃSKA A.
 1937 *Grób szkieletowy w Strzyżowie w pow. Hrubieszowskim (woj. lubelskie)*, ZOW 12, p. 8-11.
- KORSAK J.
 1982 *Ożumiech, gm. Krzynowłoga Mała*, InfArch, Badania Rok 1981, p. 86-87.
 1984 *Ożumiech, gm. Krzynowłoga Mała*, InfArch, Badania Rok 1983, p. 73.
 1985 *Ożumiech, gm. Krzynowłoga Mała*, InfArch, Badania Rok 1984, p. 54.
- MICHALSKI J.
 1975 *Osada otwarta kultury łужицkiej w Ołtarzach-Gołaczach, woj. Łomża – st. 1*, Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku 7, p. 53-94.
- MISIEWICZ W.
 1985 *Cmentarzysko kultury łужицkiej w Topornicy, woj. zamojskie. Badania Muzeum Okręgowego w Lublinie z roku 1957*, Studia i Materiały Lubelskie 10, p. 7-32.
- MIŚKIEWICZ J.
 1968 *Cmentarzysko kultury łужицkiej z miejscowości Kraszewo, pow. Ciechanów*, Wiadomości Arch. 33, p. 303-314.
 1973 *Cmentarzysko kultury łужицkiej z miejscowości Ożumiech, pow. Przasnysz*, Wiadomości Arch. 38, p. 209-233.
- MOGIELNICKA-URBAN M.
 1992 *Próba interpretacji naczyń nie zawierających kości z cmentarzyska kultury łужицkiej w Maciejowicach, woj. Siedlce*, Przegląd Arch. 39, p. 101-120.
- OSTASZEWSKI J.
 1934 *Z dziejów Mławskiego Mazowsza*, Mława.
 1935 *Dzieje pierwotne szczepu mazurskiego. Studium historyczno-językoznawcze*, Warszawa.
- PODKOWIŃSKA Z.
 1960 *Badania w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, woj. Lublin, w latach 1935-1937 oraz 1939*, Arch. Polski 5, p. 39-80.
- PUROWSKI T.
 1999 *Materiały z cmentarzyska w Ożumiechu, gm. Krzynowłoga Mała, woj. ostrołęckie, na tle grupy północno-mazowieckiej kultury łужицkiej*, (maszynopis pracy magisterskiej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego).
- SULIMIRSKI T.
 1931 *Kultura wysocka*, Kraków.
- UZAROWICZOWA A.
 1962 *Cmentarzysko łужицkie w Szwarocinie, pow. Sochaczew*, Wiadomości Arch. 28, p. 359-390.
- WĘGRZYNOWICZ T.
 1962 *Ślady dawnego osadnictwa na Targówku w Warszawie*, Wiadomości Arch. 28, p. 103-119.
 1972 *Osada z IV epoki brązu w Ołtarzach-Gołaczach, pow. Ostrów Mazowiecka*, Wiadomości Arch. 37, p. 139-169.
 1973 *Kultura łужицка na Mazowszu wschodnim i Podlasiu*, MSiW 2, p. 32-48.
- ПАВЛИВ Д.Ю.
 1987 *Раскопки лужицкого могильника у с. Тяглив*, Археологические открытия 1985 года, Москва, p. 388-389.
 1991 *К вопросу о возникновении и особенностях лужицкой культуры верхнего Побужья* in: Die Anfänge der Urnenfelderkultur in Europa [Archaeologia Interregionalis, 13], Warszawa, p. 297-315.

Tabela 1. Podstawowe informacje dotyczące naczyń typu „ulwóweckiego”.

miejsowość	kontekst znalezienia	rodzaj naczynia	zdobienie	Literatura	figura
1. Drohiczyn	?	kubek	brak	GŁOSIK 1957: fig. 295:6	2.19
2. Kamionka Nadbużna	osada, jama nr 102	kubek	brzusiec – żłobki poziome przedzielone grupą skośnych; nóżka – 7 poziomych bruzd	HILD-WĘGRZYNOWICZ 1959-60: 14, pl. I:1	2.22
3. Maciejowice	cmentarzysko, obiekt nr 734	kubek	nasada szyjki – poziomy żłobek	MOGIELNICKA-URBAN 1992: pl. V:C	2.23
4. Ożumiech	grób ciałopalny nr VI/83	kubek	nasada szyjki – pozioma bruzda; brzusiec – skośne żłobki	–	2.26
5. Pysznica	grób ciałopalny nr 97/100	pucharek	brzusiec – żłobki poziome przedzielone grupami pionowych lub skośnych; nóżka – 5 poziomych żłobków	CZOPEK 1989: fig. 8	2.12
6. Radom- Woźniki	cmentarzysko	kubek/ pucharek	brak	GARDAWSKI 1979: pl. V:12	2.16
7. Rowancy	grób szkieletowy?	pucharek	brzusiec – żłobki skośne	ПАВЛИВ 1991: 306, fig.10:III	2.9
	cmentarzysko	kubek	brak	ПАВЛИВ 1991: fig.10:V,2	2.20
8. Siedliszcze	grób nr 8	pucharek	nasada szyjki – rząd dołków; brzusiec – grupy żłobków na przemian skośnych	DĄBROWSKI 1972: pl. XXVI:10	2.14
9. Strzyżów stan. I	osada, w-wa kulturowa 13,	pucharek?	brzusiec – 2 poziome żłobki	DĄBROWSKI 1962: pl. III:10	–
	osada, w-wa kulturowa	pucharek?	?	DĄBROWSKI 1962: 14, pl. V:2	2.15
	osada, w-wa kulturowa	pucharek?	nasada szyjki – pozioma bruzda i rząd dołków; brzusiec – grupy 7 żłobków pionowych	DĄBROWSKI 1962: 3, pl. IV:3	2.11
10. Strzyżów stan. II	grób szkieletowy nr 1	pucharek	brzusiec – 5 poziomych bruzd	KIETLIŃSKA 1937: 9-10, fig. 2; PODKOWIŃSKA 1960: 72, pl. XI:5	2.6
	luźno	pucharek	brzusiec – grupy kresiek skośnych	PODKOWIŃSKA 1960, 72, pl. XI:6; DĄBROWSKI 1962: 15, pl. VIII:3	2.5
	?	kubek	nasada szyjki – pozioma bruzda; brzusiec – grupy skośnych żłobków	DĄBROWSKI 1962: 15, pl. VIII:12; GŁOSIK 1957a: 152, fig. 1	2.21
11. Szwarocin	cmentarzysko, punkt 289	kubek	nasada szyjki – poziome żłobki; brzusiec – grupy naprzemienskośnych kresiek	UZAROWICZOWA 1962, 374, pl. LXXVI:10	2.18

miejsowość	kontekst znalezienia	rodzaj naczynia	zdobienie	Literatura	figura
12. Tjagliw	groby ciałopalne bez-popielnicowe	pucharek	brzusiec – żłobki	ПАВЛИВ 1991: fig. 3:I,1	2.2
		pucharek	brzusiec – żłobki skośne	ПАВЛИВ 1991: fig. 3:I,2	2.8
		pucharek	brzusiec – żłobki skośne	ПАВЛИВ 1991: fig. 3:I,3	2.3
		pucharek	nasada szyjki – rząd dołków; brzusiec – żłobki poziome; nóżka – żłobki poziome	ПАВЛИВ 1991: fig. 3:I,4	2.7
		pucharek	brzusiec – żłobki skośne	ПАВЛИВ 1991: fig. 3:I,5	2.4
13. Topornica	grób ciałopalny nr 15pl.	kubek	brzusiec – skośne żłobki	GŁOSIK 1958: 160, XLVI:1	2.17
	grób ciałopalny nr 28pl.	kubek	brzusiec – skośne żłobki	GŁOSIK 1958: 162, XLVIII:4	2.24
	grób ciałopalny nr 40pl.	pucharek	brzusiec – skośne żłobki	GŁOSIK 1958: 165, XLIX:2	2.13
	grób ciałopalny nr 48	pucharek	nasada szyjki – rząd dołków; brzusiec – skośne żłobki	GŁOSIK 1958: 166, pl. XLIX:11	2.10
	grób ciałopalny nr 32	kubek	brzusiec – skośne żłobki	MISIEWICZ 1985: 11, pl. V:2	–
14. Trzciniec	osada	kubek	nasada szyjki – rząd dołków; brzusiec – poziome żłobki; nóżka – 5 poziomych żłobków; ucho – poziome i pionowe żłobki	GARDAWSKI 1954: fig. 6	2.25
	osada	fragmenty kilkunastu kubków	brzuśce – żłobki poziome skośne lub poziome przedzielone grupami skośnych	GARDAWSKI 1954: pl. XLI-XLII	2.27
15. Wilchowie	grób szkieletowy nr 8pl.	pucharek	brzusiec – skośne żłobki	SULIMIRSKI 1931, 112, pl. XXVIII:1	2.1
	grób szkieletowy nr XII	kubek	brzusiec – skośne żłobki	SULIMIRSKI 1931, 109-110, pl. XXVIII:7	1.4